

Wybrane założenia dworsko-parkowe województwa małopolskiego

Założenia dworsko-parkowe stanowią interesujące obiekty ze względu na aspekt historyczny i przyrodniczy. Na terenie naszego kraju w okresie powojennym było 10 000 parków wiejskich (Drzał 1982). Do roku 1973 liczba ta zmniejszyła się o połowę (Drzał, Leszczyki 1974). Województwo małopolskie jest również zasobne w założenia dworsko-parkowe. W niniejszym artykule zaprezentowano wybrane parki wiejskie o charakterze krajobrazowym (XVIII/XIX w) z okolic Tarnowa.

Zbylitowska Góra. Zbylitowska Góra była wsią szlachecką. Założenie dworsko - parkowe o powierzchni 6 ha należało do rodu Zbylitowskich,

Ziarнопłon wiosenny (*Ficaria verna*)

fol. Beata Fornal

Moszczyńskich i Żaby. Na zespół rezydencjonalny składa się dwór, oranżeria, oficyna i park. Za czasów Franciszka Moszczyńskiego ok. 1830 roku spłonął stary drewniany dwór. Na jego miejscu wybudowano dwór murowany. Projekt nowego dworu, oranżerii i oficyny wykonał Piotr Aigner (1746-1841).

W 1945 roku dwór wraz z parkiem stał się własnością skarbu państwa. Przed rokiem 1978 umieszczono w nim Dom Dziecka, a później Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy, który jest po dzień dzisiejszy.

Założenie dworsko-parkowe usytuowane jest na szczycie wzniesienia zwanego Progiem Karpackim. Z tego miejsca rozciąga się piękna panorama na Puszcę Radłowską i Kotlinę Sandomierską

Park o charakterze krajobrazowym podzielony jest na zamknięte wnętrza. W latach 80-tych wysadzono w parku znaczne ilości krzewów ozdobnych, które zatępiły układ kompozycyjny. W parku znajduje się cenny starodrzew, który zlokalizowany jest przy północnej, zachodniej i południowo-zachodniej parku oraz na obrzeżach parteru trawiastego przed frontem dworu. Pomimo wieloletniej działalności Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego, stan zbiorowisk roślinnych nie uległ dużym przekształceniom.

Szczucin. Założenie dworsko-parkowe zlokalizowane jest na obrzeżach wsi o powierzchni 25 ha. Założenie dworskie obejmowało dwór, budynki dworskie i park. Przed wojną obszar ten szczylił się wielką świetnością i był własnością prywatną. W trakcie II Wojny Światowej park uległ dużym zniszczeniom, zwłaszcza iż wywieziono piękne okazy

dębów. Po wojnie park stał się własnością publiczną i ulegał dalszej dewastacji. Budynki dworskie zostały rozebrane i wybudowano na ich miejscu Zespół Szkół Zawodowych, istniejący po dzień dzisiejszy. Park jest własnością publiczną i rządzi się prawami natury.

Zawilec leśny (*Anemone nemerosa*)

fot. Beata Fornal

Radłów. Założenie dworsko-parkowe (pow. 9,60 ha) zlokalizowane jest w centralnej części wsi Radłów. Pierwsza wzmianka o obszarze, na którym został ukształtowany park z dworem, folwarkiem oraz stawem pochodzi z 1460 roku. Do roku 1945 założenie było własnością

prywatną. Zespół składa się z dworu, parku (poziom górny i dolny), sadu-warzywnika i pozostałości dawnego folwarku. Dwór wzniesiony jest na poziomie górnym, zaś na poziomie dolnym znajdują się staw. Stan użytkowania parku jest średni.

Obecnie założenie dworsko parkowe użytkowane jest przez zespół szkół. Stan parku jest w średniej kondycji. Drzewostan wymaga fachowej pielęgnacji zaś staw staje się coraz bardziej zamulony.

Na podstawie kilku przytoczonych przykładów założeń dworsko-parkowych można by stwierdzić, że ich stan jest nie zadawalający. W dzisiejszych czasach ciężko jest utrzymać świetność tych unikatowych obiektów w naszym kraju, ze względu na brak środków finansowych. Dotyczy to głównie parków będących właśnie własnością gmin. Pojawia się również trend prywatyzacji (zaobserwowany m.in. w województwie małopolskim), który daje szansę na przetrwanie tych obiektów. Pomimo takiej sytuacji należy zwrócić uwagę na pozytywny proces, który zachodzi na obszarach parków wiejskich, jakim jest sukcesja naturalna. Dwór jest jednym z podstawowych elementów kompozycyjnych założenia, ale całym tłem jest park. To właśnie roślinność wpływa na mikroklimat i atmosferę danego miejsca. Pomimo, iż zabiegi pielęgnacyjne nie są stosowane systematycznie to szata roślinna odnawia się zgodnie z prawami natury.

Szata roślinna omawianych parków wiejskich województwa małopolskiego wykształciła się na siedlisku łąkowym. Na roślinność drzewiastą składają się głównie gatunki charakterystyczne dla łąków. Podszycie jest złożone z krzewów ozdobnych, jak i

licznych samosiewek m.in. grabu (*Carpinus betulus*), lipy drobnolistnej (*Tilia cordata*) i klonu zwyczajnego (*Acer platanoides*). Najciekawszą warstwą kolorystyczną jest właśnie runo w okresie wiosennym. O tej porze roku drzewa nie mają jeszcze liści, a runo przypomina „barwne dywany” (jest to cecha charakterystyczna dla łąk!) Te „barwne dywany” tworzą geofity tj. zawilec leśny (*Anemone nemerosa*), ziarnopłon wiosenny (*Ficaria verna*), gajowiec żółty (*Galeobdolon luteum*) czy barwinek pospolity (*Vinca minor*).

Barwinek pospolity (*Vinca minor*)

fot. Paweł Nabożny

Zaobserwowano, iż niektóre parki wiejskie przyjmują charakter „lasu” a nie parku (np. w Szczucinie). Liczne podrostry, samosiewki a także bujne runo dodają im uroku a także podwyższają ich wartość przyrodniczą. Brak ingerencji człowieka sprawia, iż pojawiają się gatunki roślin, które nie miałyby warunków bytowania przy intensywnej pielęgnacji runa.

Opracowała: mgr inż. Beata Fornal
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Katedra Ochrony Środowiska
ul. Nowoursynowska 161
02-787 Warszawa
e-mail: fornalb@op.pl

Opublikowano w: Biuletyn Polskiego Klubu Ekologicznego, 2004: 10 (129): 25-26 Kraków